

Отже, слова *книжка* і *книга* можуть функціонувати як взаємозамінні, крім випадків термінологізації. Спостерігаючи витіснення «книжки», зауважуємо, що ця лексема не має характерних для російської мовної практики ні розмовного відтінка (*Ефремов Т.Ф. Толковый словарь русского языка*), ні відтінка зменшувальне (*Ушаков Д.Н. Толковый словарь русского языка*). Тому варто торувати дорогу в офіційних сферах життя української літературної мови слову *книжка*, урахувуючи, що існує кілька сталих сполук і з його відповідником.

Світлана Бибик

КОЖЕН, КОЖНИЙ

У сучасній українській літературній мові кодифіковані та поширені на практиці обидві форми означального займенника.

За «Словником української мови» в 11-ти т. (т. 4, с. 208) на першому місці слово «кожний», що означає:

1. Один з усіх, узятий окремо; будь-який з даного ряду; всякий. *Найбільше і найдорожче добро в кожного народу – це його мова* (Панас Мирний); *Українська пісня може Кожне серце полонить* (Максим Рильський); *Кожен кущик, горбок, долинка, кожна стежечка – все це було йому знайоме, промовляло до нього* (Михайло Коцюбинський). **Кожен раз; Кожного разу; На кожному (кожнім) кроці** див. крок: **У кожному (кожнім) разі.**

2. у знач. ім. *кожний, кожен, кожного*, чол. Будь-яка, всяка людина. *Такий він був тихий, звичайний, до кожного привітний* (Марко Вовчок); *Ми з Жабі не спали, а, пригорнувшись один до одного, мовчки думали кожен свою думку* (Олесь Досвітній).

Якщо погортаємо сторінки історичних граматик кінця 70-х років минулого століття, зокрема видання авторства С.П. Бевзенка, М.А. Жовтобрюха, В.В. Німчука, В.М. Русанівського та ін. знаних дослідників, то стане помітним те, що порядок цих загальноновживаних займенників інший: на першому місці слово «кожен» приблизно з таким коментарем: «Сучасні українські «кожен, кожне, кожна» утворюються від основи кожд-, поширеної прикметниковим суфіксом -н- (ч- -ьн-), з наступним спрощенням групи приголосних ждн (ч- -ждь-ьн-) в жн»

(Жовтобрюх М.А. та ін. Історична граматики української мови. 1980. С. 157). У праці ж Ю. Шевельова «Нарис сучасної української літературної мови» (1957 р.) зафіксовано лише одну форму «кожний» (с. 261). Щоправда зауважено трохи згодом, що коротка форма «кожен» може вживатися паралельно і без спеціальних значень і стилістичних відтінків (с. 270).

Який коментар можна дати щодо синонімічних заміни означальних займенників КОЖЕН і КОЖНИЙ, якщо вони стилістично рівноправні?

У зазначеній праці Ю. Шевельова наведено варіант: роль займенника може виконувати сполука «що ні» (Що ні вірш та що ні думка – радощі та болі (П. Тичина)) або й просто займенник «що» (що 20–30 кроків він робив зупинку).

Спеціальних застережень щодо вживання зазначених займенників немає у довідниках Б. Антоненка-Давидовича, Є.Д. Чак.

В «Українському правописі» 2019 р. на першому місці зазначено словоформу «КОЖЕН» (с. 144, § 113, прим. 1). У коментарях, що подають на сторінках інтернету, нині також спостерігаємо тенденцію віддавати перевагу займеннику «кожен»: *Кожен повинен робити свою справу; Кожен будинок був йому знайомий*. Про це пишуть і журналісти, наприклад, газети «Хрещатик»: *«Під дією інтерференції (чужих «напливів») у мовленні деяких українців закріпилися фрази, структурно однакові з російськими чи подібні до них. Той, хто «чує» свою мову, вживатиме зручні й компактні лексеми з префіксом що-».*

На сайті ГОРОХ (<https://goroh.pp.ua/Слововживання/кожний>) зафіксовано понад два десятки варіантів словосполучень, які поширені в щоденній практиці. Їх можна узагальнити до кількох комунікативних формул синонімічного вживання до сполук із займенниками «кожен, кожний»:

зам. *кожен (кожний) ранок, день, вівторок і под. – щоранку, щодня, щовечора, щовівторка...*;

зам. *кожен (кожний) раз – щоразу, щораз, усякий раз, у будь-якому разі...*;

зам. *кожні два дні... – що два дні...*;

зам. *займенників «кожен, кожний» можуть бути вжиті будь-хто, будь-який, усякий 1, перший-ліпший.*

Погоджуємося, що треба на практиці прагнути урізноманітнювати свою мову. Потребує коментаря аргумент автора сторінки сайту ГОРОХ, що, мовляв, «займенник «кожний» вжито для позначення повторюваної події і до неї можна поставити запитання *як часто?*, то стилістично краще буде вжити відповідники із початковим *що-*». Це твердження фіксує смакове сприймання норми української літературної мови щодо значень, які наведено на початку статті. Звичайно, комунікативні формули із початковим «що- / що» вирізняють українську мову серед інших слов'янських, засвідчують її своєрідність і широту способів означення поширеності чи повторюваності дії, явища тощо.

Спитаєте, а в яких випадках така синонімічна заміна неможлива і треба вживати лише означальний займенник КОЖЕН (чи кожна, кожне)? Наприклад, *кожна людина, кожне видання...* Тобто синонімічні заміни можливі щодо уживання означального займенника *кожен / кожний*, що сполучається із іменником чоловічого роду, із назвами з часовою семантикою (*день, місяць*), які можна трансформувати у прислівники. У будь-якому разі треба зважати на семантичні відтінки, які ми хочемо увиразнити: виділити щось ординарне / неординарне чи виділити щось повторюване.

Тому якнайактуальніший буде формат побажання «Дякуємо ЗСУ за КОЖЕН новий день», що підкреслює узятий окремо час. І етикетна формула «Дякуємо ЗСУ за щодень» (варіант ствердження «Щодня подяка ЗСУ»), яка підкреслює продовжуваність життя, підтримку нашого існування, що триває...

Світлана Бибик

КРОСЕНС ЧИ КРОССЕНС?

Знову про слова-кальки. «Кроссенс» утворене зрощенням слів. Якщо до слова *кросворд* (крос+ворд) ми вже звикли, воно нам як рідне, то «кроссенс» від 'крос+сенс' сприймаємо як нове, ще не повністю засвоєне.

Кроссенс – модна вправа на сучасному уроці. Кроссенс уперше був надрукований у 2002 році в журналі «Наука і жит-